

Dr. ZÉTÉNYI ENDRE főiskolai adjunktus:

ADATOK AZ EGRI SZŐLŐK TELEPÍTÉS-FÖLDRAJZÁHOZ

Ez a dolgozat elsősorban az *Országos Szőlészeti Kutatóintézet* budapesti munkatársainak az ötvenes évek elején végzett, sok szempontra kiterjedő felmérési munkája alapján készült [1].

A kép teljessége kedvéért vázlatosan ismertetem Eger környékének földtani viszonyait *Schréter* Zoltán vizsgálatai és megállapításai alapján [2].

Eger határát észak-déli irányban aszimmetrikusan metszi az Eger-patak völgye. Ettől nyugat felé haladva, pleisztocén kavicssterasz húzódik a völgygel párhuzamosan, amely terület már évszázadokkal előbb beépült. Tovább, nyugat felé riolittufa dombok következnek, melyek között holocén homokos-agyagos üledékekkel borított völgyeket találunk. Az emelkedések 200--300 m magasak, mint a Hajdúhegy, az Agárdi-hegy, a Paphegy, Fertő és mások. Észak felé a Kocstető, a Ráchegy pannoniai agyagos üledékekből épült fel.

Eger-patak fővölgyétől kelet felé változatosabb a földtani szerkezet. A Várállomás alatt, a város belterületén laza mésztufa üledékek ismerhetők fel. Ezeket a hajdan itt lefakadó langyosforrások hagyták hátra. Felnémet irányában a pleisztocén kavicspárkány roncsai maradtak meg, melyeken belül a pannoniai emelet üledékei adnak összefüggő vonulatot. Mellé észak felől riolittufa ékelődik, ez a Cegléd s a Bajusz-hegy területét öleli fel. A Várállomás, illetve a Wind-féle téglagyár vonalától északkelet felé az oligocénkori agyagos, részben homokos üledékek területei következnek. Ez borítja az Almagyar szőlőhegy tömbjét, a Kis-Egedet, a Nagy-Eged lábát. A Wind-féle téglagyártól északkelet felé húzható vonal a keleti dombok riolittufa területét határolja el. E vulkáni üledék délre, a Maklári út mentén húzódik. Keleti lábát az Ostoros-patak holocén völgye szegélyezi. Az említett eruptív-tufák és tengeri üledékek adják az egri határ alapközeteit, melyeken a termőtalaj kialakult.

A kutatóintézet felmérése mintegy 443 eredeti helyszínrajzi számmal rendelkező „ősparcellát” tart számon. Becslés szerint, a kisebb-nagyobb szőlőparcellák száma már 2--3000-re tehető.

A szőlőterület nagyságának változásai, arányai

Eger város határa *Mészáros* Ervin szerint [3] 10 765 kat. holdra terjed ki, melyből a filoxéra pusztítása előtt (1886-ban) 4145 kh-ra becsülték a szőlővel betelepített területet (az összterület 39 százaléka). A *Magyar Statisztikai Szemle* (XI. évf. 1933. 5. sz.) „Eger város statisztikai megvilágításban” című fejezetben, Sajóhegyi István Eger város területét 10 759 kat. hold kiterjedésére értékeli, melyből szőlőre 2574 kh esett. Ez az adat azt mutatja, hogy a szőlőterület a filoxéra pusztítása után az összterület 24 százalékára csökkent.

Ma a belterületen kívül a város határa mintegy 10 759 kh és 681 négyszögölre rúg. A belsőség ezen felül 794 kh és 28 négyszögöl. A felmérések adataiból az tűnik ki, hogy a szőlővel betelepített terület nagysága 3839 kh és 178 négyszögöl. (Természetesen ez a szám mozgó összeg, mert a felvételezés óta, az utóbbi 5—6 év alatt az új telepítések szaporodtak, pl. a Nagy-Egeden.) Százalékban kifejezve, a szőlő telepítésterülete még mindig elmarad a filoxéra-pusztítás előtti terület nagyságától, a mai részesedés 35 százalék.

Magyarország szőlőterületét 406 000 kat. holdra értékelik. Ebből Egerre jelentős hányad jut.

A szakkönyvek az ország területén 17 borvidéket különítenek el. Az „Egri-borvidék” szőlőterülete kb. 62 000 kh-at foglal magában, ami országos viszonylatban 15 százalék. Ide számítják Nagytállya, Maklár, Deménd, Egerszalók, Felnémet, Andornak, Felsőtárkány, Egerbakta, Ostoros, Noszvaj, Tibolddaróc és Szomolya községek vidékét. E területeket az alapközet, a talaj és a termelt szőlőfajták azonossága, vagy rokonsága kapcsolja össze.

A talaj és a szőlőalany-fajták kapcsolata

A szőlőállományt a tőkék termőképessége, a talaj minősége, helyenként a gyakori fagykár stb. figyelembevételével, három osztályba csoportosították. Az állomány 58 százaléka I. o., 37 százaléka II. o., 5 százaléka III. o.-nak minősült. A III. osztályú szőlők egy része újratelepítésre nem alkalmas, más része a II. osztályúval együtt, fokozatos felújításra vár.

A szaporítási mód általában egyöntetű. Egerben, igen kis eltéréstől eltekintve, a gyökereztetett fásoltványt alkalmazzák. Hazai viszonylatban a szőlők fele immunis (homokos) talajban él. A 70–80 százalék kvarchomokot tartalmazó talajban a filoxéra nem él meg. Ott a hazai fajták gyökereztetése nem jár veszéllyel. Más a helyzet a nem immunis (kötött) talajokon, ahol ezen rovarkártevő ellen védekezni kell. Ilyen kötöttek az egri talajok is túlnyomóan, ezért az általánosan használt nem hazai fajta gyökereztetése az indokolt.

Az előbbiekből adódik a kérdés, Egerben milyen alanyra oltsanak? Mint már ismerjük, a szőlőtermő talajokat a filoxéra elterjedési lehe-

tősége szerint immunis és nem immunis csoportokba osztják. A laza homoktalajban a filoxéra nem tud elszaporodni. A kötött talajokban a kiépített járatai nem omlanak össze, a rovar vándorolhat, kártevése elterjedhet. Az ilyen talajokba telepített gyökérnemes európai fajtákból származó szőlők szaporítása, termesztése költséges és bizonytalan. Sokkal célravezetőbb megoldásnak bizonyult az amerikai, vastagabb, ellenállóbb kérgű alanyfajokra való oltási eljárás. Ezen alanyfajták gyökereinek ellenállása a filoxerával szemben sejt- és szövettani sajátosságainál fogva nagyobb, amint ezt a szakkönyvek a gyakorlati megfigyelések alapján megállapították. Azt is megfigyelték már a termelők, hogy az amerikai fajtáknak ez az ellenállása sem egyforma, sőt fajtán belül sem azonos, amit más körülmények (a talaj szerkezete, az éghajlat, a ráoltott vessző stb.) is befolyásolnak. A nedvesebb és hidegebb talajban a filoxerának kevesebb nemzedéke származik, mint a száraz, meleg talajon. Mivel az egri szőlőtalajok túlnyomóan kötöttek, ez a kérdés itt felette figyelemre méltó. Csaknem minden amerikai alanyfajtának megvan a maga jól körvonalazható talajigénye, amivel az alany kiválasztásakor számolni kell. Igen érzékenyek a talaj mésztartalmával, különösen a finom elosztásban lévő ún. aktív (hatékony) mésztartalommal szemben. A mésztűrés mértékét fokokban kifejezve közlik a szakkönyvek. Az egri vizsgálatokat végző szakemberek ezeket a szempontokat is figyelembe vették. Eger környékét a meszes alapközetű borvidékek közé sorolja a szakirodalom (Mór, Szekszárd, Villány, Siklós, Gyöngyös-Visonta, Eger). Mivel e helyek alapközetű geológiai fejlődési különbségeket is mutatnak, ezért a szüretelt bor minősége is mutat eltérést.

Az ismeretes amerikai alanyfajták Eger határában a következő arányban találhatók meg:

Riparia portalis (és keresztezése) 76 százalék,

Berlandieri 11 százalék,

Rupestris 13 százalék. (A százalékban ezek keresztezése is benne foglaltatik.)

A Riparia portalis oltványából származó tőke erős, gyors fejlődésű, edzett vesszői keményfásak, kérge síma és vékony. A filoxerának teljesen ellenálló. Az összes európai fajtákkal könnyen oltható, tartós, termékeny oltványt ad. A minőségi fajtáknak is jó alanya. A talajjal szemben igényes. Középkötött, mélyrétegű, tápdús, alacsony mésztartalom (10–15 magyar fok) mellett bőven terem. A túlkötött, a túlszáraz, vagy a nagyon nedves talajban nem fejlődik annyira. Korán fakad és virágzik. Jól gyökeresedik. Országos viszonylatban az oltványszőlők 75 százalékának ez az alanya, ami az egri elterjedéssel éppen egyezik. Ahol a mésztartalom több, ott a Ripariát Rupestris, vagy Berlandierivel keresztezik, mivel ezek mésztűrése nagyobb. A Rupestris metallica sárgásbarna vesszőjéről ismerhető föl. Lassabban fejlődik, mint a Riparia vagy a Berlandieri. A filoxerával szemben ez is ellenálló, gyökere vastagkérgű. Mésztűrése magas. Az erősen kötött talajon is díszlik, mégél soványabb körülmények között is. Egri

eltejedését ez utóbbi körülmények magyarázzák, mivel a túlkötött nyiroktalaj nagy százalékban szerepel.

A talajféleségek elterjedése

A bor minősége, a szőlő zamata az éghajlati viszonyok és a fajta-tulajdonságok mellett a talajféleséggel is kapcsolatba hozhatók. A termőtalajok alapjait itt főleg miocénkori riolit-tufa málladéka s oligocén agyagból keletkezett talajféleség, ritkábban löszös, homokos üledék adja.

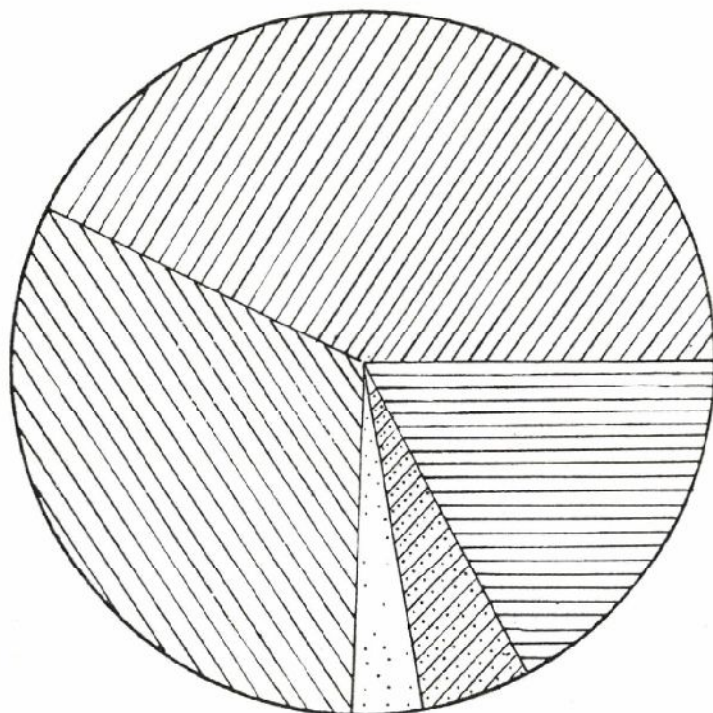
A Stefanovits Pál—Szücs László-féle (1954) talajtani térkép az Eger vidéki talajokat *a barna erdei talajok közé sorolja*. Ezen belül a vizsgálatokat végző szakemberek a szőlőterületek talaját részletekben osztyályozták. (Csoportosításukban a híres mezőgazdasági szakíró, Thaer beosztását, nomenklaturáját használták. Thaer a talaj szövétét, fizikai és kémiai tulajdonságait vette alapul.) Megkülönböztettek nyirok, agyagos-nyirok, agyag, agyagosvályog, homokosvályog, olykor tufás, homokos talajokat. A dombok gerincén a nyirok vagy a tufa, lankákon az agyag, völgyekben a vályogos, homokos összetétel a gyakori.

A nyirok (a nehéz, vöröses agyagtalaj) síkos, ragadós, nehezen művelhető. Az agyagtalaj iszap és agyagtartalma kb. 80 százalék. A morzsák kemények. A nagyobb rögök nehezen aprózódnak fel. Nedvesen dörzsölve szappanszerű tulajdonságot mutat. Szárazon repedezik, művelése sok erőt igényel. A vályogos agyagtalaj is elég kötött, agyagtartalma tetemes. Nedvesen tapad, szárazon művelve még produkál rögöt. A tiszta vályogtalajban a homok és az agyag feles arányban szerepel, ezért közép-kötöttnek minősül, könnyen művelhető. A homokos vályogtalajban a morzsák gyenge nyomásra szétomlanak. Könnyen melegszenek. Csemegeszőlő telepítésére kiváló. A tiszta homokos talaj igen kis térre szűkül.

A talajféleségek elterjedésének aránya Egerben: nyirok 31 százalék, agyag 43 százalék, agyagos vályog 18 százalék, homokos vályog 3 százalék, homok 2 százalék, tufa 3 százalék.

A talajféleségek kötöttségi foka a szerkezetből következik. A felvétel alkalmával a nyiroktalajokat erősen kötöttnek, az agyagos talajt kötöttnek tüntették föl, de előfordult olyan osztályozás is, hogy a nyiroktalajt a kötöttek közé, az agyagost a túlkötöttekhez sorolták. Ezen a téren az alábbi százalékos megoszlás adódott:

Erősen kötött	23,2 százalék;
Kötött	54,0 százalék;
Közepesen kötött	20,4 százalék;
Laza	2,4 százalék;

A TALAJFÉLESEGEK ELTERJEDÉSI ARÁNYA

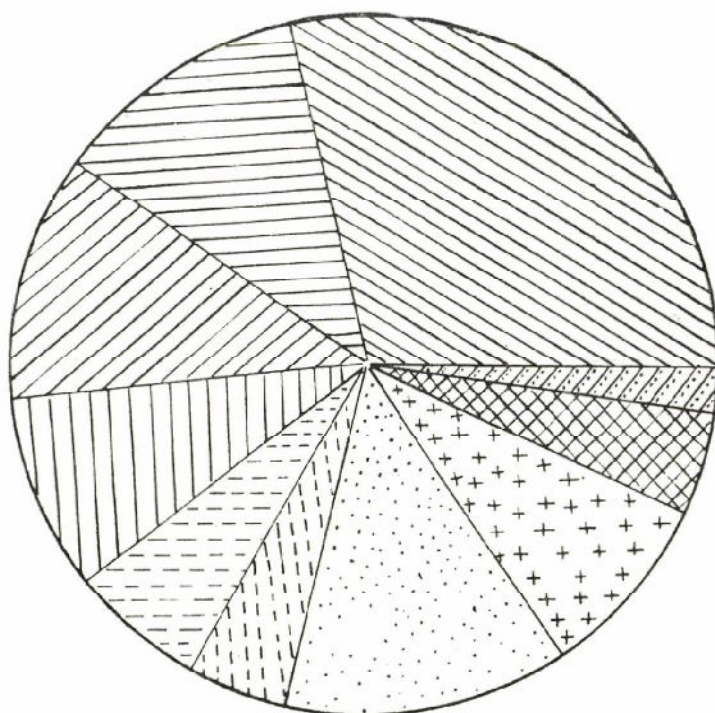

I. grafikon

Az egri szőlőfajták termőterületei

Hazánk kerekén 400 000 kat. holdat kitevő szőlőterületén 90 százalékban borszőlőt termesztenek. Ennek 60 százaléka fehér, 40 százaléka vörösbort ad. Egerben a borszőlő részesedése magasabb, mint 90 százalék. Sok szakkönyv a kiváló vörösbort termő területek között említi városunkat, bár az utóbbi időben itt is a fehér terjed a vörösbort rovására. A fehér szőlők kitűnő zamatu asztali bort, jó évjáratokban tüzes, édeskés pecsenyebort szolgáltatnak. A vörös borfajták közül a sötétszínű, zamatos bikavér a híres. Kedvezőtlen időben e vörösbort fanyar, olykor savanyú. Egerben a filoxera előtti időszakban túlnyomóan vörösbort adó szőlőket termeltek. Ma 70—75 százalékkal a fehérbor szőlői vezetnek.

A SZŐLŐFAJTÁK TERMELESI ARÁNYA

	olasz-rizling		hárslevelű
	mézes-fehér		kadarka
	saszla		nagyburgundi
	leányka		oportó
	ezerjő		medoc noir

II. grafikon

Minőségi fehérbort adó szőlőfajták

Olaszrizling. Előfordul a Mészhegyen, a Nagykokson, a Kiskocson, a Paphegyen, a Ráchegyen, a Nagy-Egeden.

Leányka. Egerben jól meghonosodott. Megbecsülik, mert a tőkéje erős, edzett.

Ezerjő. Egerben kevés teret hódított.

Mennyiségi borszőlő a mézesfehér. Bora jellegnélküli, nem önálló, könnyű asztali bor. Cukorfoka kicsiny. Egerben nem ajánlják termesztésre.

A csemege-fehér szőlők közül itt a *saszla* (chasselas) igen kedvelt fajta. A Kis- és Nagyalagonyáson, a Hergyimón, a Cegléden, a Tihaméron, Agárdi és Szarkás dülőben, a napos helyeken termesztik, ahol korán beérik. Kitűnő ízű, tetszetős fürtöket érlel. A termesztők gyöngyszőlőnek is nevezik.

Minőségi vörösbort adó szőlőfajták

Kadarka. E csoportban Egerben is vezet.

Az egri bikavér általában 2/3 részben kadarkából, 1/3 részben nagyburgundi és medoc noirból készül.

Nagyburgundi. Nagybani termesztésre ajánlják.

Oportó. Szellős, magas fekvést kíván, Egerben jól tenyészik, elterjedése mérsékelt.

Vörösbort-szőlőink kisebb mértékben a Kisgalagonyáson, a Cegléd, a Maklány, a Paphegy, a Ráchegegy, a Hajduhegy, részben az Almagyar dülőkből, döntő többségben az Afrika dülőben, a Nyergesen, Nagy-Egeden, a Síkhegyen terjedtek el. Ezek a magasabb fekvésű, kötöttebb talajú dülők.

Vörös csemegebort adó szőlő a *medoc noir*. Korai, augusztusi érése kedvez az egri elterjedéshez. Egerben igen jó hírnek örvend, borát keresve-keresik. Ennek ellenére termesztése kis területre szorítkozik. Ez érthető, ha egyes tulajdonságára rámutatunk. Lassú fejlődésű. Keveset termő. Fürtjei kicsinyek, bár tömöttek. Bogyói aprók, kékes-fehérek, elég vastag héjúak, piros húsúak, édeskésék, zamatosak. Főleg hosszúcsapon terem. Jó tápdús talajt kíván. Bora jellegzetes, édes, zamatos pecsenyebort. A Nagy-Egeden és a Síkhegyen ismeretes.

Helyenként még felkutatatható az *othelló*, mely direkttermő, hamszűrtű szőlő, a színanyag tartalma miatt nem pusztították eddig ki. A *Delavár*, az *Izabella*, a *noah* ritkábban fordulnak elő.

A termelt szőlőmennyiség 53 százalékában pecsenyebort, 40 százalékában asztali bort (főleg vörös) szolgáltat, 7 százalékát csemege-szőlőként értékesítik.

Eger szőlődülei földrajzi helyzetük szerint a következő csoportokba sorolhatók.

A) Nyugati terület.

a) Az északnyugati dülőcsoport az egerbaktai úttól északra Fel-némettel határos. Itt a Ráchegegy, a Szarkahegy, a Tövíkesvölgy dülők helyezkednek el. Árnyék- és Verőszalán át jutunk ide, ahol a pannóniai és a pleisztocén rétegek fednek be nagy területet. Alóluk a völgyekben kibukkan a riolitufa, melyekben a pincék sorakoznak. A dülők kötött agyagos talaján mind a fehér, mind a vörösbort jól terem. A Ráchegegy parcellái kevés kivétellel első osztályú telepítések. Lankái csemege-szőlőt is teremnek. A terület gépesítésre alkalmas.

b) A nyugati csoportot az egerbaktai, illetve az egerszalóki út határolja. Ide tartozik a Nagykocs, a Kiskocs, a Nagynyúzó, a Kisnyúzó, a Hajduhegy, az Agárdi, a Paphegy, a Belső-Kisrózsás és Nagyrózsás, a Gyilkos és az Újfogás. Alapkőzetük a riolittufa. Minőségileg az Agárdi dűlő emelhető ki, többiekén sok a másod- és harmadosztályba sorolt telepítés. Talajuk erősen kötött, sok a nyirok. Vezetnek a fehérbort termő szőlők, de a Paphegyen vörösbort is szüretelnek. Beérik a csemegeszőlő is. Az aljban helyenkint fagyveszélyt figyeltek meg. A Nagyrózsás és az Agárdi dűlőn akad terület, ahol a gépesítés nehezebbnek ígérkezik.

c) Az egerszalóki úttól délre a délnyugati telepítéscsoport fekszik. Itt helyezkedik el a Fertő, a Maklány, a Kisgalagonyás és a Nagygalagonyás. A riolittufa erre is lehúzódik. Talajuk változatos. Mind a fehér, mind a vörösbort jól terem. Maklány dűlő a nagyburgundi fő termőterülete. Tartalmas pecsenyeborokat szüretelnek ezen dűlőkben. A Nagygalagonyás aljában fagyveszélyre panaszkodnak.

B) *A keleti terület is három kisebb részre osztható.*

a) Az északkeleti részt délről a noszvaji út határolja. A Birka, a Bajusz, a Felsőgalagonyás, a Szurdok, a Cegléd, a Hergyimó, a Nagy-Eged, a Kis-Eged és a Szőlőske határolható ide. Vékony sávban riolittufa, attól keletre oligocén üledék a vezető kőzetfeleség. Sok a kötött agyagtalaj. Hergyimón a nyirok. Cegléden és a Nagy-Egeden a vörösbort vezet. A terület gépesítésre alkalmas. Aljban fagyveszély, a Nagy-Eged aljában előfordul a vadkár.

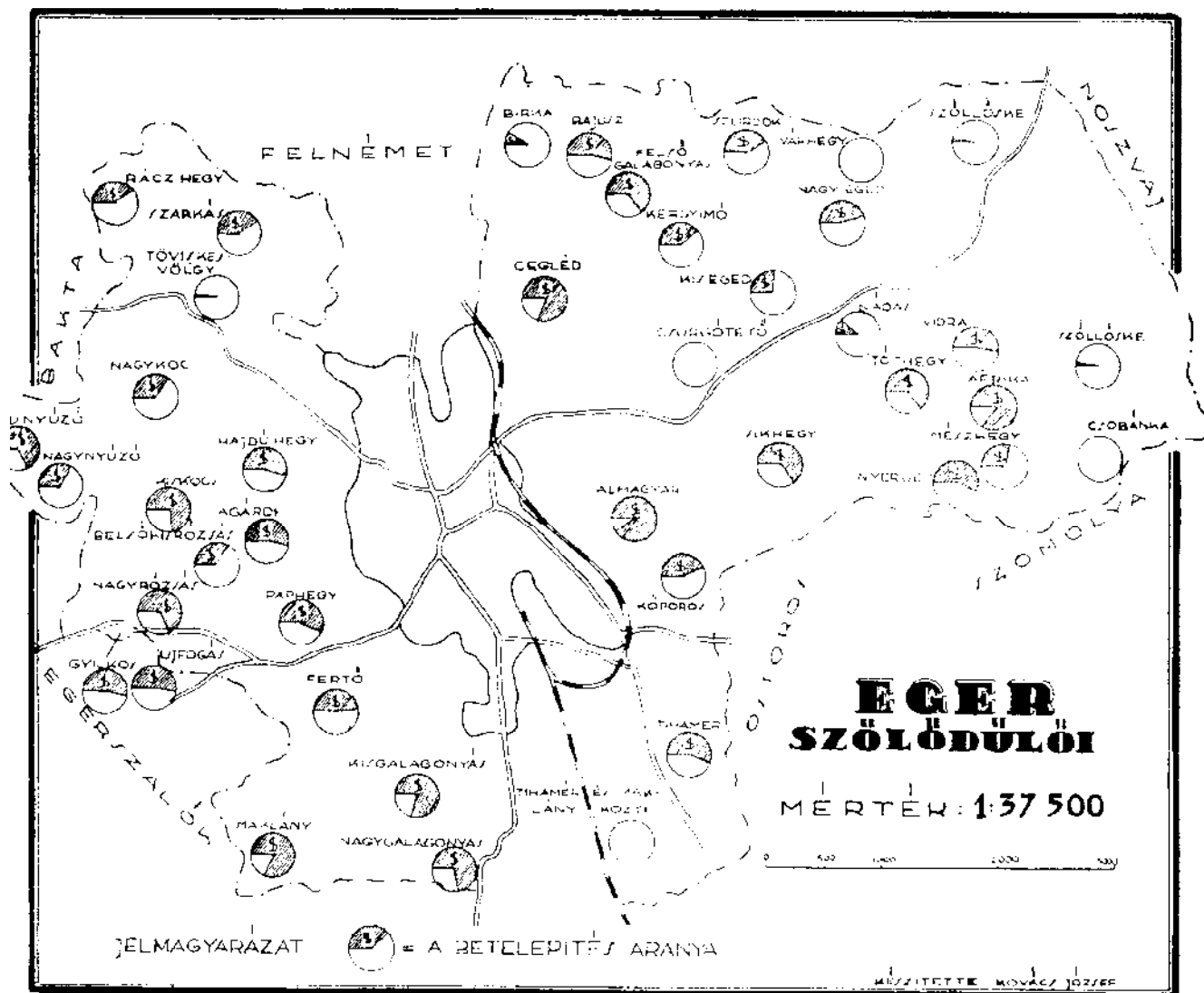
b) A keleti táj a noszvaji út és az ostorosi dűlők közé nyúlik be. A város keleti oldalán az Almagyarral kezdődik, majd a Síkhegy, a Nádas, a Tóthegy, a Vidra, az Afrika, a Mészhegy, a Nyerges, a Kőporos dűlők kerülnek egymásmellé. Minőségi tekintetben az Almagyar a leggyengébb. Legkevésbé a Nádas és a Tóthegy. Itt is oligocén kori agyaggal találkozunk túlnyomóan, melyen kötött termőtalaj képződött. E területen már több a vörösbort termő telepítés. A Síkhegy a medoc noir fő termőhelye. Az Ostoros-patakra vezető aljban fagykarról tesznek említést a termelők, Afrika-dűlőben sok a vadkár.

c) Kőporostól délre a Tihaméri-dűlő húzódik. Felerészben első, felerészben másodosztályú telepítések fekszenek itt. A tufa alatt talajon döntően kötött agyag, helyenként középkötött agyagos vályog, vagy homokos vályogtalaj keletkezett. Kizárólag fehér bort terem ez a szőlőterület, különösen a rizling terjedt el.

Összegezve néhány előre mutató megállapítást, következtetést vonhatunk le.

Eger határában az éghajlati jó tulajdonságok mellett a talajviszonyok is alkalmasak szőlőtermesztésre. Mivel a talajai túlnyomóan kötöttek, nehezebben melegszenek, inkább az ősszel érő borszőlők telepítésére alkalmasabbak. A szőlőfajták közül megtörtént a kiválasztás

tódás, előtérbe kerültek a nagybani termesztésre megfelelőbbek. A szőlődülők zöme gépesítésre alkalmas, annak egyedüli akadálya a túlzott elaprózódás. E tényezők mellett a kereskedelmi érdek, a kereslet, a fogyasztók igénye szabhatja meg a szőlőtermesztés távlati tervét.

JEGYZETEK, IRODALOM

- [1] Az Országos Szőlökultató Intézet felvételi anyaga (kéziratban).
- [2] Schröter Zoltán: Az egri langyosvízű források. Bp. 1923.
- [3] Mészáros Ervin: Eger város települése. Eger, 1933.
- [4] Fekete: Talajtan és tárgyazstan. Bp. 1958.